

PROKURATURA ORGANLARI

Ashurova Dilorom Mashrab qizi
Samarqand viloyati yuridik texnikumi
201-guruh o'quvchisi

Prokuratura organlari deyarli barcha davlatlarda mavjud. Lekin ularning mavqeyi, qaysi hokimiyat tizimiga kirishi turlicha belgilangan. Ayrim mamlakatlarda u ijro hokimiyati tizimida bo'lib, AQSHda Adliya vazirligi tarkibiga kiritilsa, ayrim mamlakatlarda, jumladan, Italiyada sud hokimiyati tarkibiga kiradi. O'zbekistonda prokuratura organlari alohida maqomga ega, u biron-bir hokimiyat tizimiga kiritilmagan. Konstitutsiyada alohida XXIV bob «Prokuratura»ga bag'ishlangan. Uning 120-moddasiga asosan, «O'zbekiston Respublikasi prokuratura organlari o'z vakolatlarini har qanday davlat organlari, jamoat birlashmalari va mansabdor shaxslardan mustaqil holda, faqat qonunga bo'ysunib amalga oshiradilar». Bu qoidaning o'zi prokuratura mustaqil tuzilma ekanligini ko'rsatadi. Konstitutsiya prokuratura organlarining maqomini Konstitutsiyaviy darajada belgilar ekan, ularning vazifasini ham umumiy tarzda, aniq belgilagan. Konstitutsiyaning 118-moddasida prokuratura respublika hududida qonunlarning aniq bir xilda bajarilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi, deb ko'rsatib qo'yilgan. Ya'ni prokuraturaning bosh vazifasi butun mamlakat hududida davlat tomonidan qabul qilingan barcha qonunlarning bir xilda bajarilishini nazorat qilish hisoblanadi va bu bilan qonuniylik, qonun ustuvorligi ta'minlandi.

Konstitutsiyada prokuraturaning umumiy vazifasi belgilangan bo'lsa, 2001-yil 29-avgustda yangi tahrirda qabul qilingan «Prokuratura to'g'risida»gi Qonunda prokuraturaning asosiy vazifalari aniqlashtirib mustahkamlangan.

Qonunning 2-moddasi «O'zbekiston Respublikasi prokuratura organlarining asosiy vazifasi» deb nomlanadi. Unda belgilanishicha, prokuraturaning asosiy vazifalari:

qonun ustuvorligini ta'minlash;

qonuniylikni mustahkamlash;

fuqarolarning huquq va erkinliklarini, jamiyat va davlatning qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy tuzumini mustahkamlash;

huquqbuzarlikning oldini olish va profilaktika qilishdan iborat. Shu vazifalarni bajarish uchun u tegishli yo'nalishlarda faoliyat yuritadi va aniq vakolatlarga ega.

Prokuratura organlari faoliyatining yoʻnalishlari:

birinchi yoʻnalish — vazirliklar, davlat qoʻmitalari, idoralar, fuqarolarning oʻzini oʻzi boshqarish organlari, jamoat birlashmalari, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, hokimlar va boshqa mansabdor shaxslar tomonidan qonunlarning ijro etilishi;

fuqarolarning huquq va erkinliklarini taʼminlashga qaratilgan qonunlar ijrosi;

Qurolli Kuchlarda, vazirliklar, davlat qoʻmitalari va idoralarida harbiy tuzilmalarda qonunlarga rioya etilishi ustidan nazorat qilish;

ikkinchi yoʻnalish — tezkor-qidiruv faoliyati, surishtiruvni, dastlabki tergovni amalga oshiradigan organlar tomonidan qonunlarning ijro etilishi ustidan nazorat qilish hamda ularning jinoyatchilikka qarshi kurash borasidagi faoliyatini muvofiqlashtirish;

uchinchi yoʻnalish — jinoyatlar ustidan dastlabki tergov olib borish;

toʻrtinchi yoʻnalish — sudlarda jinoyat ishlari koʻrib chiqilayotganda davlat ayblovini quvvatlash, sudlarda fuqarolik ishlarini, maʼmuriy huquqbuzarliklar toʻgʻrisidagi ishlarni hamda xoʻjalik nizolarini koʻrishda ishtirok etish va qonunlarga zid hujjatlarga protest keltirish;

beshtinchi yoʻnalish — soliq intizomini mustahkamlashga, soliq, valuta sohasidagi jinoyatlar va huquqbuzarliklarga qarshi kurashga, shuningdek, davlatga yetkazilgan iqtisodiy zararni qoplashga qaratilgan qonunlarning ijro etilishi ustidan nazorat qilish;

oltinchi yoʻnalish — ushlab turilganlarni, qamoqqa olinganlarni saqlash joylarida jinoiy jazolarni va jinoyat-huquqiy taʼsirning boshqa choralarini ijro etish chogʻida qonunlarga rioya etilishi ustidan nazorat qilish;

yettinchi yoʻnalish — qonun ijodkorligi faoliyatida hamda jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish ishida ishtirok etish. Koʻrinib turibdiki, prokuratura faoliyati koʻppiqirrali va juda keng. Uni boshqarish uchun tegishli tizim va tarkibiy boʻlimlar shakllantiriladi. Keyingi paytda prokuratura organlari oldiga yangi vazifalar qoʻyilmoqda. Uning tarkibida «Majburiy ijro byurosi» tashkil qilinib, xalq farovonligini oshirish, davlat budjetini kuchaytirish borasida ularga keng vakolat yuklandi.

Prokuraturaning davlat organlari tizimidagi oʻrnini ularning alohida vazifasi borligi, oʻzini alohida ish uslubiga egaligi va har qanday davlat organlari, jamoat birlashmalari va mansabdor shaxslardan mustaqil holda, faqat qonunga boʻysinib ish olib borishi belgilaydi

Konstitutsiya va qonunda prokurorlarni mustaqilligini taʼminlovchi bir necha qoidalar belgilab qoʻyilgan. Shu 145-moddada “Prokurorlar oʻz vakolatlari davrida siyosiy partiyalarga va siyosiy maqsadlarni koʻzlovchi boshqa jamoat

birlashmalariga a'zolikni to'xtatib turadilar" degan qoida bo'lib, u prokurorlarni siyosiy partiya va siyosiy harakatlar ta'siriga kirib qolmasligiga qaratilgandir.

Prokuratura organlari fuqarolarning ariza va shikoyatlarini hamda yuridik shaxslarning murojaatlarini ko'rib chiqadilar, ularning buzilgan huquqlarini tiklash va qonuniy manfaatlarini himoya qilish chora-tadbirlarini ko'radilar.

Prokuror o'ziga tushgan taklif, ariza va shikoyatlarni tekshirish vazifasini zarur hollarda tegishli davlat boshqaruvi, nazorat va tekshirish organlariga, korxonaga, muassasa va tashkilotlarning mansabdor shaxslariga topshirish hamda ulardan tekshirishga taalluqli barcha materiallar bilan birga tekshirish natijalariga doir yozma axborot berishlarini talab etish huquqiga ega.

Fuqarolarning ariza va shikoyatlari hamda yuridik shaxslarning murojaatlarini ko'rib chiqish natijalari bo'yicha prokuror qaror qabul qiladi, bu qaror ustidan yuqori turuvchi prokurorga shikoyat qilinishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori va unga bo'ysunuvchi prokurorlar jinoyatchilikka qarshi kurash samaradorligini ta'minlash maqsadida tezkor-qidiruv faoliyatini, surishtiruv va dastlabki tergovni amalga oshiradigan tegishli organlarning faoliyatini muvofiqlashtiradi.

Viloyatlar, Toshkent shahar, tumanlar va shaharlar prokurorlari hamda ularga tenglashtirilgan prokurorlar davlat hokimiyati va boshqaruvning tegishli va quyi organlari majlislarida belgilangan tartibda ishtirok etishga haqli.

Prokuratura xodimlari ham sudyalari kabi deputat bo'la olmaydi, siyosiy partiya va harakatlar a'zosi bo'la olmaydi va boshqa haq to'lanadigan ishda ishlay olmaydi.

Prokuratura organlari faqat qonuniylikni mustahkamlash bilan shug'ullanmasdan, qonunlarni vujudga kelishi, takomillashuvida, ya'ni qonunchilik jarayonida ham ishtirok etadi. Konstitutsiyaning 143-moddasida asosan, O'zbekiston Respublikasi hududida qonunlarning aniq va bir xilda bajarilishi ustidan nazoratni O'zbekiston Respublikasining Bosh prokurori va unga bo'ysunuvchi prokurorlar amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi 146-moddasida O'zbekiston Respublikasi hududida jinoyatchilikka qarshi kurash bo'yicha tezkor-qidiruv, tergov va boshqa maxsus vazifalarni mustaqil ravishda bajaruvchi xususiy tashkilotlar, jamoat birlashmalari va ularning bo'linmalarini tuzish hamda ularning faoliyat ko'rsatishi taqiqlanadi.

Qonuniylik va huquqiy tartibotni, fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini himoya qilishda huquqni muhofaza qiluvchi organlarga jamoat tashkilotlari va fuqarolar yordam ko'rsatishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Allan Ides Christopher N. May Constitutional Law - Individual Rights. Fifth Edition 2012.
2. O'zbekiston Respublikasining "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risida"gi O'RQ-378-son Qonuni // 3.12.2014 y. // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2014 y., 49-son
3. B.T. Musayev, K.R. Aliyeva, B.Narimanov "O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy huquqi" Darslik. T. 2019
4. A. Azizxo'jayev va boshq. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga sharh. T., "O'zbekiston", 2008.
5. O.T.Husanov Konstitutsiyaviy huquq atamaları. T., "Sharq", 2015
6. <http://www.lex.uz>
7. <http://www.gov.uz>